

Faysal ödülü için aday göstermektedir. Dünya Müslüman Gençlik Teşkilâtı'nın İslâm Konferansı Teşkilâtı ve Dünya İslâm Birliği (Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî) ile de yakın temasları vardır. İslâm Konferansı Teşkilâtı'nın ve Arap Birliği'nin toplantılarına gözlemci üye olarak katılmaktadır. Ayrıca teşkilât gençliğe yönelik faaliyet gösteren kuruluşların projelerine malî destek sağlamakta veya onlar hakkında referans vererek yapılan yardımların yerine ulaşmasını temin etmektedir. Teşkilâtın bir diğer faaliyeti de Kur'an-ı Kerim'in kasetlere okutulması ve çoğaltılarak bütün dünya ülkelerine gönderilmesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

en-Nedvetü'l-âlemiyye li's-şebâbi'l-İslâmî: neş'etühâ, tetavvürühâ ve sâ'ikuhâ, bi-münâsebeti isnâ 'aşere 'âmen 'alâ inşâ'ihâ, Riyad 1984; a.e.: World Assembly of Muslim Youth (WAMY), Formation, Development and Basic Documents, On the Occasion of Completing, twelve years since it's Inception, Riyadh 1984; Hisham Altalib, Training Guide for Islamic Workers, Herndon-Virginia 1991, s. 8; The World Muslim Gazetteer, Delhi 1992, s. 791-792; ayrıca teşkilâtın yayınladığı muhtelif broşürler.

MUSTAFA L. BİLGE

DÜNYA SAVAŞI I

(bk. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI).

DÜRERÜ'L-BİHÂR

(در البحار)

Şemseddin Konevî'nin

(ö. 788/1386)

Hanefî fıkıhına dair eseri

(bk. KONEVÎ, Şemseddin).

DÜRERÜ'L-HÜKKÂM

(در الحکام)

Molla Hüsrev'in

(ö. 885/1480)

fıkha dair *Ğurerü'l-aḥkâm* adlı eserine kendisinin yazdığı şerh.

Uzun yıllar kadılık ve kazaskerlik yapmış olan XV. yüzyıl Osmanlı hukukçusu Molla Hüsrev, önce Hanefî fıkıh kitaplarını esas alarak kısaca *Ğurer* diye meşhur olan hukuk metni *Ğurerü'l-aḥkâm*'ı hazırlamıştır. Bu eser, kısa ve özlü hükümleriyle âdeta maddeler halinde getirilmemiş bir kanun hüviyetindedir ve kadılar tarafından uzun yıllar resmî olmayan bir kanun metni gibi kullanılmıştır.

Molla Hüsrev gençliğinden beri İslâm hukuku ile meşgul olduğunu, kadılık görevi sırasında bütün fıkıh kitaplarını içine alan böyle bir metni hazırlamaya niyet ettiğini, karşılaştığı hadiseler sebebiyle hukuk melekесinin geliştiğini ve bütün bu tecrübeler sonunda bir kadının ihtiyacına cevap verebilecek şekilde *Ğurerü'l-aḥkâm*'ı yazdığını ifade etmektedir (*Dürerü'l-ḥukkâm*, I, 3). Daha sonra müellif bu kitabını bizzat şerhederek *Dürerü'l-ḥukkâm fî şerḥi Ğureri'l-aḥkâm* adlı eserini meydana getirmiştir. *Dürerü'l-ḥukkâm*'ın telifine 12 Zilkade 877 (10 Nisan 1473) tarihinde başlamış ve eser 2 Cemâziyelevvel 883'te (1 Ağustos 1478) tamamlanmıştır (a.g.e., II, 453). Eserin Fâtih Sultan Mehmed'e hediye edilen nüshası günümüze kadar gelmiştir (Köprülü Ktp., nr. 563).

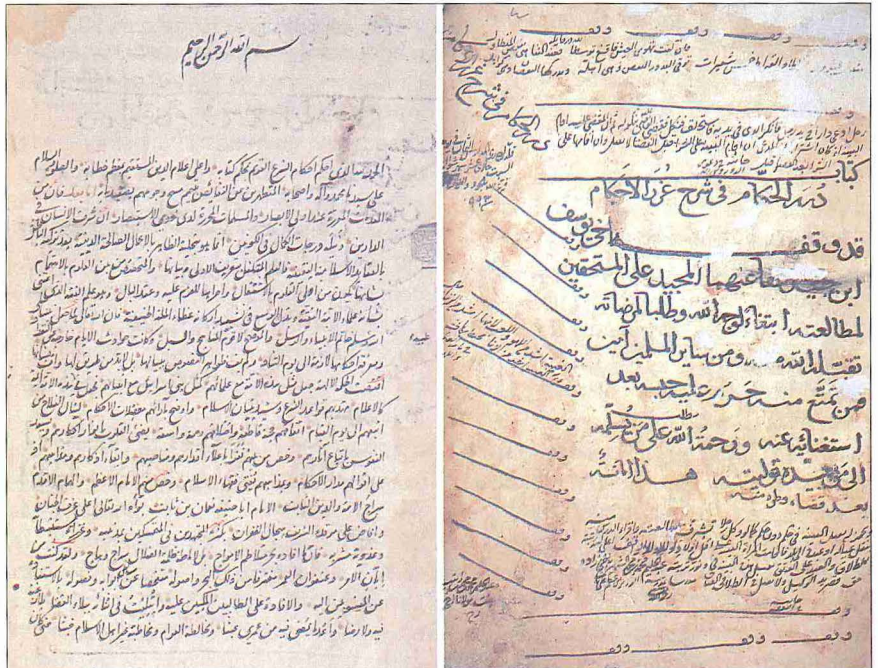
Hanefî mezhebindeki muteber görüşler esas alınarak telif edilen *Dürerü'l-ḥukkâm*'ın tertibi diğer fıkıh kitaplarına benzer. "Kitâbü't-Tahâre" ile başlayıp "Kitâbü'l-Vasiyye" ile sona eren ve böylece İslâm fıkının ibadet ve muâmelâta dair bütün meselelerini toplayan eserde 55 kitap, 120 bab, 35 fasıl, 3 muhtelif mes'ele, ayrıca bazı tekmile ve tenbihler bulunmaktadır.

Hükümlerin delillerinin zikredilmediği, sadece "kitap"ların başında konu ile ilgili bazı âyet ve hadislerle yetinilen eserde özellikle Hanefî hukukçuları arasındaki ihtilâflara ve hukukî münakaşalara yer verilmiştir. Hanefî kadılarınca bilinmesi gerekli olan önemli hususlarda Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine ait görüşler de zikredilmiş ve meselelerin hukukî tahlili yapılmıştır (meselâ bk. I, 359; II, 130, 132). Müellifin belirttiği göre eserde muteber fıkıh kitapları özletildiği gibi bunlarda bulunmayan yeni meselelere de çözüm getirilmiştir. Müellif ayrıca doksan kadar meselede "diyorum ki" ifadesiyle kendi tercih ve görüşlerini belirttiğini ve eski hukukçuları tenkit ettiğini kaydetmektedir (II, 453).

Dürerü'l-ḥukkâm, Muhammed b. Abdullah et-Timurtâşî'nin (ö. 1004/1596) *Tenvirü'l-ebsâr* ve bunun Haskefî (ö. 1088/1677) tarafından yapılan şerhi *ed-Dürü'l-muḥtâr* başta olmak üzere daha sonra telif edilen birçok fıkıh kitabına kaynaklık etmiş, uzun asırlar gerek müderrislerin gerekse kadıların başvurduğu bir müracaat kitabı olmuştur.

Dürer ve *Ğurer* defalarca basılmış olup (İstanbul 1257, 1258, 1260, 1268, 1277,

Molla Hüsrev'in *Dürerü'l-ḥukkâm fî şerḥi Ğureri'l-aḥkâm* adlı eserinin zahriyesiyle ilk sayfası (Köprülü Ktp., nr. 563)

DÜRERÜ'L-HÜKKÂM

1289, 1299, 1300, 1308, 1310, 1312, 1313, 1319, 1329, 1967, 1978) en güzel baskısı II. Abdülhamid devrinde yapılmıştır (I-II, 1317).

Şerh ve Hâşiyeleri. *Dürerü'l-hükkâm* üzerinde tam ve kısmî olmak üzere yirmiye yakın şerh ve hâşiye kaleme alınmış olup (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1199-1200; Brockelmann, *GAL*, II, 292-293; *Suppl.*, II, 316-317) bunların belli başlıları şunlardır: 1. Kınalızâde Ali Efendi (ö. 979/1572), *Hâşiye 'alâ Düreri'l-hükkâm* (Süleymaniye Ktp., Kasıdecizâde Süleyman Sırri, nr. 243; Şehid Ali Paşa, nr. 749; Yenîcamî, nr. 397). 2. Kadî Mehmed Vâni Efendi (ö. 1000/1592), *Nağdû'd-Dürer* (İstanbul 1314, *Netâ'icü'n-naẓar*'ın kenarında). Eserin en önemli hâşiyesidir. 3. Azmîzâde Mustafa Hâletî (ö. 1040/1631), *Hâşiye 'ale'd-Dürer ve'l-Ğurer* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1109; Cârullah Efendi, nr. 611; Çorlulu Ali Paşa, nr. 177). 4. İsmâil b. Abdülganî en-Nablusî (ö. 1062/1652), *el-İhkâm*. Tamamı on iki cilt olduğu kaydedilen bu şerh Hanevî mezhebinin önemli meselelerini derlemiştir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1199). 5. Hasan b. Ammâr eş-Şürûbülâlî (ö. 1069/1658), *Gunyetü zevi'l-ahkâm fî buğyeti Düreri'l-hükkâm* (İstanbul 1297, 1299, 1300, 1301, 1308, 1310, 1317, 1318, 1319, 1329). Basit bir üslûbu olmakla birlikte çok tutulan bir eserdir. 6. Nûh b. Mustafa er-Rûmî (ö. 1070/1659), *Netâ'icü'n-naẓar fî havâşî'd-Dürer* (İstanbul 1314). 7. Abdülhalîm b. Pîr Kadem (ö. 1088/1677), *el-Keşf bi-rumûzi'l-Ğureri'l-ahkâm ve tenviri Düreri'l-hükkâm* (I-II, İstanbul 1270, 1311, 1331). 8. Ebû Saîd el-Hâdimî (ö. 1176/1762), *Hâşiye 'ale'd-Dürer* (İstanbul 1269, 1270, 1310).

Asırlarca *Mülteka'l-ebhur* ile birlikte Osmanlı Devleti'nin yarı resmî hukuk külliyyatı olarak kabul edilen *Dürer ve Ğurer*, III. Mehmed zamanında (1595-1603) Süleyman b. Velî el-Ankaravî (I-II, İstanbul 1258, 1292) ve ayrıca Şam Kadısı Gelibolulu Osman (ö. 1136/1723) tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Trablus müftüsü Şeyh Ali el-Hamevî (ö. 1090/1679) eseri 2000 beyit halinde nazma çekmiş, Ahizâde Abdülhalim Efendi de (ö. 1013/1604) ihtisar etmiştir (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 454). Vefa nâibi Boyabatlı Kara Bekir'in (ö. 1898) yeniden Türkçe'ye çevirdiği eser (Dersaadet 1285) Arif Erkan tarafından sadeleştirilerek yayımlanmıştır (I-IV, İstanbul 1979).

BİBLİYOGRAFYA :

Molla Hüseyin, *Dürerü'l-hükkâm*, İstanbul 1317, I-II; *Dürer ve Ğurer Tercümesi* (haz. Arif Erkan), İstanbul 1979, I-IV; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 192-193; *Keşfü'z-zunûn*, I, 747; II, 1199-1200; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhâtar* (Kahire), I, 20; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 184; Osmanlı Müellifleri, I, 292-293; Brockelmann, *GAL*, II, 292-293; *Suppl.*, II, 316-317; Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Diyarbakır 1986, s. 38, 78.

AHMET AKGÜNDÜZ

DÜRERÜ'L-HÜKKÂM

(درر الحكم)

Son devir Osmanlı hukukçusu
Ali Haydar Efendi
(ö. 1935)

tarafından kaleme alınan
Mecelle şerhi.

Tam adı *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm* olan eser, *Mecelle*'nin mevcut şerhleri arasında en meşhuru ve en hacimli olanıdır. *Mecelle*'nin düzenlediği hukuk dalları hakkında ayrıntılı bilgiler ihtiva etmesi sebebiyle yerli ve yabancı hukukçular tarafından takdirle karşılanmış ve daha sonra yazılan bütün şerhlere kaynak teşkil etmiştir.

Ali Haydar Efendi, başta Mekteb-i Hukuk ve Medresetü'l-kudât olmak üzere çeşitli yüksek okullarda *Mecelle*'yi okuttuğu için eserin bir şerhinin yapılmasının zaruri olduğunu anlamıştı. Önce *Mecelle*'yi *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-a'lâm* adıyla şerhetmeye başladı. İlk olarak eserin, hukukun genel prensipleriyle (kavâid-i külliyye) ilgili 100 maddesini şerhetti, bu şerh *Medrese-i Hukuk* mecmuasında tefrika edildi. Hukuk öğrencilerinin sonradan müstakil bir kitap haline getirdikleri bu kısmı Ali Haydar Efendi, İslâm ve Osmanlı borçlar hukukunun en önemli bölümünü teşkil eden ve satım akdini konu alan "Kitâbü'l-Büyü" gözden geçirilmeden telif edildiğinden, bazı eksiklerini tamamlayarak yeni baştan yazmaya karar verdi. "Kitâbü'l-Büyü" ile beraber eserin ilk cildi yine önce *Medrese-i Hukuk* mecmuasında tefrika edildi.

1298 (1881) yılında kitap halinde basılan *Dürerü'l-hükkâm*'ın bu ilk şeklinin şu özellikleri taşıdığı görülmektedir: a) *Mecelle*'nin ilk 100 maddesinin şerhi yeniden gözden geçirilmiş ve bazı kayıtlamalarla birlikte küllî kaidelere ait alt hukuk kuralları da zikredilmiştir. b) Alt hukuk kurallarının dışında son kısma

on dokuz küllî kaide daha ilâve edilmiştir. c) Özellikle "Kitâbü'l-Büyü" kısmına, *Mecelle*'ye alınmayan önemli hukukî meseleler maddeler halinde eklenmiştir. Bunlar arasında, şerhin daha sonraki baskılarında çıkarılan karz akdi, muâmele-i şer'iyye, ribâ, kısmet-i guremâ, muvâzaalî akidler, küçüğün malında tasarruf ve benzeri konular bulunmaktadır (*Dürerü'l-hükkâm*, s. 517-536). Ancak bir ders takrirî şeklinde olan bu ilk kitabın *Mecelle*'ye lâayk bir şerh olmadığı kanaatine varan müellife göre tam bir *Mecelle* şerhi, dayanılan fikhî görüşler ve kaynaklar gösterilerek yapılmalıdır. Nitekim bu eksikliği *Fevâid-i Emûniyye* adlı bir eserle gidermeye çalışmış ve *Mecelle*'nin fikhî nakillerini bu kitapta toplamıştır (a.g.e., s. 2).

Ali Haydar Efendi daha sonra Fetvâhâne-i Âlî ile Mekteb-i Hukuk'ta edindiği tecrübeler ve yapılan tavsiyeler ışığında eseri yeniden gözden geçirmiş, sadece maddelerin izahından ibaret olan ilk şekille nakilleri ihtiva eden *Fevâid-i Emûniyye*'yi birleştirerek *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm* adını verdiği eserini meydana getirmiştir. Bu muhteva ile ilk defa 1310-1316 (1892-1898) yılları arasında her kitap için bir cüz olmak üzere on altı cüz halinde neşredilen eser daha sonra dört cilt olarak yayımlanmıştır (İstanbul 1330). *Dürerü'l-hükkâm* bu neşri esas alınarak Fehmî el-Hüseynî tarafından Arapça'ya tercüme edilmiş ve 1925-1936 yılları arasında Hayfa, Gazze ve Kahire'de ayrı ayrı basılmıştır (Mahmesânî, s. 66).

Son şekliyle bir İslâm ve Osmanlı hukuku külliyyatı haline gelen eserin temel özellikleri şöylece özetlenebilir: a) Eser *Mecelle*'nin tam bir şerhidir; bütün maddeler klasik hukuk şerhleri sisteminde açıklanmış ve ihtiva ettikleri şer'î hükümlerin alındığı fıkıh kitapları, fetva mecmuaları ve risâleler belirtilmiştir. Böylece şerh, *Mecelle*'nin düzenlediği küllî kaideler, şahıs hukuku, eşya-borçlar hukuku, ticaret hukuku ve usul hukuku ile ilgili hükümleri ihtiva eden bir fıkıh kitabı mahiyetini kazanmıştır. Müellif ayrıca fıkıh kitaplarında zikredilen, *Mecelle*'nin ihmal ettiği konuları da kitabına almıştır. b) Şerhin bu şekli Osmanlı hukukundaki uygulama ile paralellik göstermektedir. Müellif yer yer Osmanlı uygulama örneklerine ve hukukî düzenlemelere atıflar yapmakta, bazan da tenkitlerini belirtmektedir. Yargılama hukukunda bunu daha belirgin şekilde gör-